

Výjezdní seminář z obchodního práva

OZ a ZOK – stále jako nové

8. – 10. dubna 2015

Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu a jeho důsledky

Bára Bečvářová

4. ročník PF UK

Resumé

Příspěvek shrnuje dosavadní debatu v odborných kruzích k ustanovení § 59 odst. 5 ZOK, které přinášení omezení práva člena orgánů obchodních korporací na odstoupení z funkce, a to po dobu, která je pro korporaci nevhodná. Přestože nejde o pravidlo, které by z povinnosti loajality (potažmo péče řádného hospodáře) nebylo možné dovodit již před 1. 1. 2014, nová úprava s sebou přináší konkrétnější otázky. Především jde o kvalifikaci samotného pojmu „nevhodné doby“ a v druhé řadě také důsledků porušení tohoto pravidla. K těm se v nedávném rozhodnutí vyjádřil i Vrchní soud v Praze, jehož rozhodnutí bude komentováno v závěru příspěvku.

1. Úvod

V porovnání s úpravou Obchodního zákoníku¹ přinesla rekodifikace zcela nové omezení členů orgánů obchodní korporace, kteří se rozhodli ze své funkce odstoupit. Dle ustanovení § 59 odst. 5 zákona č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) (dále jen „ZOK“) nově platí: *„Člen orgánu obchodní korporace může ze své funkce odstoupit. Nesmí tak však učinit v době, která je pro obchodní korporaci nevhodná.“* Nově přidané omezení je výrazem povinnosti člena voleného orgánu společnosti plnit svou úlohu loajálně k této společnosti, moment ukončení funkce z toho nevyjímaje.² Přestože tak nejde o zbrusunový koncept, jeho vyjádření v zákoně, v kombinaci s mlčením důvodové zprávy nutí k zamyšlení jaký způsobem si vyložit pojem nevhodné doby a samozřejmě, jaké budou následky případného odstoupení v rozporu s ustanovením § 59 odst. 5 ZOK. Oboje bude předmětem tohoto příspěvku.

2. Třístupňová analýza souladu s § 59 odst. 5 ZOK

Posuzování souladu odstoupení s § 59 odst. 5 ZOK je s ohledem na smysl a účel ustanovení vnímat v několika krocích. Vzhledem k tomu, že zkoumané omezení má chránit obchodní korporaci před negativními důsledky způsobenou odstoupením, je v první řadě třeba posoudit objektivní přítomnost takové hrozby resp. neschopnost dotčené obchodní korporace odvrátit ji přijetím příslušných kroků. Pokud zde není nebezpečí, není na místě ani ochrana (3.1.). Shledáme-li přítomnost hrozící újmy spojené s odstoupením, kterou navíc není ze strany obchodní korporace objektivně možné odvrátit, je potřeba posoudit důvody odstoupení na straně odstupujícího. Pokud by se ukázalo, že svou závažností převažují nad zájmy korporace, je třeba upřednostnit zájem odstupujícího a umožnit mu rozvázání vztahu k obchodní korporaci, jehož udržení po něm není rozumně možné dále požadovat (3.2.). Nejsou-li důvody na straně odstupujícího dostatečně závažné, nastupuje posouzení doby, ve kterém k odstoupení došlo resp. její vhodnosti (3.3.).³

¹ Konkrétně ustanovení § 66 odst. 1 zákona č. 513/199 Sb. Obchodní zákoník

² JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 49-50.

³ Více k tomuto tříkrokovému postupu JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 49-52.

2.1. Možnost obchodní korporace vyrovnat se s odstoupením

Není-li otázka upravena společenskou smlouvou, funkce zaniká měsíc po doručení oznámení příslušnému orgánu popř. jedinému společníku.⁴ Tímto je zajištěno, že se obchodní korporace např. ze dne na den neocitne neakceschopná v důsledku odstoupení jediného člena statutárního orgánu. Měsíční období je třeba využít především k nahrazení odstupujícího, ale kromě volby samotné musí dojít i k předání agendy spojené s funkcí tak aby nedošlo ke ztrátě kontaktů, know-how společnosti atd. Tento proces může být komplikovaný např., pokud v daném kolektivním orgánu funguje ostřejší rozdělení rolí jednotlivých členů odstupující, disponoval-li odstupující nějakou schopností/zkušenostmi, které jej činí těžko nahraditelným v krátkém časovém horizontu. V kombinaci s dalšími faktory⁵ pak tyto souvislosti mohou narušit objektivní schopnost obchodní korporace vypořádat se s odstoupením.⁶

Možným řešením by v takovém případě mohla být dohoda dotčených stran na datu, ke kterému má funkce skončit. Dle mého názoru lze i v období silného ekonomického tlaku na společnost akceptovat odstoupení jejího statutára, bude-li účinnost odstoupení odložena tak, aby byla nepřízeň doby vyrovnána delším vyrovnávacím obdobím na straně obchodní korporace. Zákon s dispozitivností měsíční lhůty navíc výslovně počítá a komentářová literatura dodává, že si strany mohou dohodnout datum bližší i vzdálenější.⁷ V obou případech funkce zaniká ke dni, který schválí valná hromada (jediný společník), a to na žádost odstupujícího.

Je-li celá situace zvládnutá hladce, neponese obchodní korporace v ideálním případě jiné náklady, než jaké by nesla v souvislosti se změnou člena voleného orgánu z jiných důvodů (smrt, ztráta způsobilosti funkci vykonávat atd.).⁸ Zákonem výslovně zakotvené právo na odstoupení z funkce nelze členu orgánu obchodní korporace pro takovéto náklady nelze upřít a posuzování důvodu výpovědi či vhodnosti doby již nemá význam.

⁴ Jde o speciální úpravu k §160 NOZ, který pro odstoupení členů volených orgánů právnických osob obecně stanoví, že funkce zaniká uplynutím dvou měsíců.

⁵ Např. špatná ekonomická kondice společnosti způsobená krizí trhu může vést k neschopnosti společnosti nabídnout odměnu umožňující jí získat pro funkci člověka, který by byl obdobně vysoce kvalifikovaný jako odstupující člen obchodní korporace a v důsledku průtahů dojde ke ztrátě zakázek.

⁶ To opět potvrzuje, že v případě sporu bude soud muset posuzovat situaci značně individuálně, viz dále.

⁷ LASÁK, J. Komentář k Zákonu o obchodních korporacích, Wolters Kluwer.

⁸ Jde např. o náklady svolání valné hromady, poplatek rejstříkovému soudu či výměnu jmenovky na příslušných dveřích apod.

2.2. Závažnost důvodu pro odstoupení

Ustanovení § 59 odst. 5 ZOK důvody na straně odstupujícího nijak nereflektuje a omezení práva odstoupit v nevhodné době stanoví plošně a bez výslovných výjimek. Odborná literatura přesto dovozuje relevanci důvodů odstoupení na straně odstupujícího i dotčené obchodní korporace, a to v případě, kdy svým významem převažují negativní dopady odstoupení na obchodní korporaci. Na odstoupení z takto závažného důvodu nelze nahlížet jako na odstoupení učiněné v nevhodnou dobu ve smyslu § 59 odst. 5 ZOK.⁹ V opačném případě bychom totiž museli připustit i situace, kdy ani vážně nemocný člen statutárního orgánu nemůže ze své funkce odstoupit, protože čistě z pohledu společnosti samotné není k tomuto vhodná doba např. v důsledku finančních těžkostí, které je třeba bezodkladně řešit. Vzhledem k tomu, že od těžce nemocného člověka takovou zvýšenou aktivitu nelze dost dobře vyžadovat, umožnění odstoupení smysl zákona, ochranu zájmů společnosti, vlastně spíše podporuje.

Posouzení pádnosti důvodu bude záviset na okolnostech konkrétního případu. Mezi faktory bude dle mého názoru patřit třeba i předpoklad trvání takové „překážky“ – vzhledem k tomu, že funkce zanikne až měsíc po doručení odstoupení dotyčnému orgánu, důvod krátkodobého charakteru lze těžko přijmout jako protiváhu újmy na straně společnosti způsobené odstoupením.

Výše uvedené lze navíc i komparativním poukazem na staronovou úpravu vystoupení ze společnosti § 2739 NOZ, který stanoví: „*Společník může ze společnosti vystoupit, a to i bylo-li trvání společnosti ujednáno na dobu určitou; ne však v nevhodné době nebo k újmě ostatních společníků. Z vážných důvodů však může vystoupit kdykoli (...)*“ NOZ zde v podstatě doslovně přebírá ustanovení § 838 odst. 1 zrušeného zákona č. 40/1964 Sb. občanský zákoník (dále jen „SOZ“) díky čemuž se v posuzování „závažnosti“ důvodu lze orientovat dle starší judikatury.

V rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 2439/2000 Nejvyšší soud ČR (dále jen „NS“) například uzavřel, že: „*Vážné důvody pro vystoupení účastníka ze sdružení mohou spočívat jak v událostech na straně účastníků, tak ve vnějších okolnostech, majících dopad na dosažení sjednaného účelu sdružení. Vždy musí jít o takový důvod, pro který i přes újmu způsobenou ostatním účastníkům nelze na vystupujícím účastníkovi spravedlivě požadovat, aby ve sdružení dále setrval. (...)* Pokud považoval odvolací soud za vážný důvod, opravňující žalobce podle § 838 odst. 1 věty

⁹ JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 51.

druhé ObčZ ze sdružení vystoupit, skutečnost, že v důsledku novelizace zákona o dani z přidané hodnoty byl žalobce postižen nepříznivou majetkovou situací jako plátce daně proto, že byl účastníkem smlouvy o sdružení, která mu bránila dosáhnout zrušení registrace plátce daně, pak se dovolací soud nemůže s tímto právním posouzením ztotožnit.“

I přes výše uvedené je třeba dodat, že uvedení důvodů odstoupení není mandatorní a jejich absence nemá na platnost¹⁰ daného právního jednání vliv. Stejný závěr učinil i NS, ač opět v souvislosti s výpovědí člena sdružení.¹¹

2.3. Posouzení nevhodnosti doby

Není-li k odstoupení žádný dostatečně závažný důvod, platí, že člen orgánu obchodní korporace je na svém právu odstoupit z funkce omezen – nesmí ho uplatnit v pro společnost nevhodné době.

Pojem „nevhodné doby“ nemá žádnou legální definici a odborná veřejnost se shoduje na nutnosti jeho výkladu s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Za příklad dává odborná literatura např. období, kdy korporace čelí silné veřejné kritice, které se brání, a odstoupení z funkce bez vážného důvodu by bylo možno považovat za uznání důvodnosti takové kritiky.¹² Dalším příkladem může být období, kdy korporace realizuje nový podnikatelský záměr nebo vyjednává strategicky významný kontrakt a celý proces nebude schopna dokončit jiná osoba, než právě stávající jednatel či člen představenstva¹³ nebo v době kdy se korporace nachází v nepříznivé ekonomické situaci a hrozí jí insolvence.¹⁴ Ani výše uvedené příklady nebudou platné pro všechny situace. Pokud by například byla korporace terčem veřejné kritiky kvůli osobě zvolené do jejího orgánu, nebude jistě možné vnímat odstoupení takové osoby jako odstoupení v nevhodné době dle § 59 odst. 5 ZOK.

Výklad zároveň nesmí právo na odstoupení omezovat do té míry, že by bylo zcela vyloučeno. Pokud by daná osoba byla do úřadu zvolena např. na dva roky těsně před vypuknutím finanční krize celého trhu, v důsledku které bude dané korporace v choulostivé a zranitelné pozici po několik let příliš extenzivní výklad § 59 odst. 5 ZOK by možnost odstoupení pro určité osoby vlastně zcela vylučoval, což už je od pouhého nutného omezení dosti daleko.

¹⁰ ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL B., Zákon o obchodních korporacích, 1. vydání, C.H. Beck 2013, s. 150 – 153.

¹¹ Rozhodnutí NS ze dne 30. 10. 2014, sp. zn. 33 Cdo 1727/2014.

¹² ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL B., Zákon o obchodních korporacích, 1. vydání, C.H. Beck 2013, s. 150 – 153.

¹³ RIEDLOVÁ, M., MICKOVÁ, M. Vybrané změny právní úpravy týkající se statutárních orgánů kapitálových společností od 1. 1. 2014, *Rekodifikační novinka* 6/2012 s. 7.

¹⁴ JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 51.

Komentářová literatura v tomto smyslu, ač v kontextu společností a ustanovení § 2739 uzavírá, že omezení: „(...) nesmí být vykládány takovým způsobem, který by znemožňoval podání výpovědi. Musí jít o podmínky na určitý, časově ohraničený úsek; nemohou existovat dlouhodobě nebo trvale.“¹⁵

3. Důsledky odstoupení v nevhodnou dobu

Odstoupením z funkce v nevhodnou dobu porušuje odstupující člen orgánu obchodní korporace příslušné ustanovení § 59 odst. 5 ZOK, které ale žádnou sankci za odstoupení v nevhodnou dobu nestanoví. Vzhledem k tomu, že odstupující statutární orgán svým jednáním porušuje povinnost loajality k obchodní korporaci, kterou zákonodárce v ustanovení § 159 NOZ výslovně zařadil mezi aspekty péče řádného hospodáře. Z porušení zákonných požadavků tak pro odstupujícího vyplývá povinnost nahradit dané korporaci škodu, kterou svým odstoupením v nevhodnou dobu způsobil (4.1.). Kromě povinnosti nahradit korporaci způsobenou újmu, která je odbornou veřejností přijímána bez větších výkladových sporů, je hojně komentována i otázka (ne)platnosti odstoupení coby právního jednání, které porušuje zákon. Zde konsensus dosud nepanuje, pečlivou argumentaci odpůrců neplatnosti odstoupení navíc před půlrokem narušilo níže komentované rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, (dále jen „Vrchní soud“), které je zatím jediným dostupným judikатурním závěrem ve věci (4.2.).

3.1. Odpovědnost za škodu

Mezi odbornou veřejností panuje shoda, že člena orgánu obchodní korporace, který překročí svou povinnost loajality a odstoupí v nevhodnou dobu, stíhá odpovědnost za škodu, kterou tímto svým krokem korporaci způsobil. Jednou z možností, jak situaci pro obě strany zpřehlednit a předejít vyčíslování způsobené škody je ujednání o smluvní pokutě za odstoupení v nevhodnou dobu, která by byla vtělena do smlouvy o výkonu funkce. Smluvní pokuta by pak v případě potřeby sloužila jako paušalizace nároků korporace.¹⁶

¹⁵ DVOŘÁK, T. Komentář k Zákonu o obchodních korporacích, Wolters Kluwer.

¹⁶ PELIKÁN, Martin, Otázky a odpovědi, Rekodifikace a praxe, č.6, 2014, s. 26.

3.2. (relativní) Neplatnost odstoupení z funkce

Dle ustanovení § 580 NOZ platí, že: „*Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.*“ Není pochyb o tom, že odstoupení v nevhodnou dobu je jednáním, které odporuje zákonu, nicméně vyžaduje zde smysl a účel příslušného ustanovení, aby sankcí byla neplatnost takového právního jednání?

V odborné literatuře se objevuje se kategorické odmítnutí takového výkladu s odůvodněním, že v praxi by nejistota v otázce, které osoby jsou ve funkci volených orgánů obchodní korporace, by tuto korporaci jen dále poškozovala. To platí tím spíš, uvědomíme-li si, že případný soudní spor o výklad ustanovení § 59 odst. 5 ZOK bude otázkou několika let.¹⁷ Tento závěr navíc podporuje i obecné výkladové pravidlo, dle kterého má být favorizován výklad umožňující zachování platnosti právních jednání zakotvené v ustanovení § 574 NOZ.¹⁸

O krok vedle stojí názor, že si lze představit situaci, kdy si smysl a účel zákona – tj. ochrana obchodní korporace skutečně vyžaduje neplatnost odstoupení člena jejího orgánu. Tím na určité období dojde ke konzervaci obsazení volených orgánů, které jejich členové nebudou moci jednostranně opustit. Takový závěr lze dovést zejména pro situace, kdy je bezpodmínečně nutné obchodní korporaci zajistit zastupování a bude se to tak týkat spíše statutárních než kontrolních orgánů.¹⁹ Takový výklad je podle mě rozumnější než bezvýjimečné odmítnutí neplatnosti jako možného důsledku porušení ustanovení § 59 odst. 5 ZOK a to tím spíš, že bude na obchodní korporaci samotné, zda podstoupí nejistotu spojenou s dovoláním se relativní neplatnosti odstoupení.²⁰

Komentářová literatura zastává názor na druhé straně možného spektra a bez dalšího zamyšlení činí závěr o relativní neplatnosti odstoupení učiněného v nevhodnou dobu.²¹ Tento závěr je podpořen také relativně čerstvým rozhodnutím Vrchního soudu v Praze vydaného 25. 8. 2015 pod spisovou značkou 7 Cmo 615/2014.²² Jako odvolací soud v rejstříkové věci Vrchní soud konstatoval, že: „*Předmětné ustanovení zákona slouží k ochraně obchodní*

¹⁷ PELIKÁN, Martin, Otázky a odpovědi, *Rekodifikace a praxe*, č.6, 2014, s. 25., JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 52.

¹⁸ SMOLKOVÁ, K., BAŽANTOVÁ, E. Péče řádného hospodáře a zákaz odstoupení z funkce člena orgánu obchodní korporace v době nevhodné, *epravo.cz*.

¹⁹ JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 52.

²⁰ Vzhledem k tomu, že ustanovení §59 odst. 5 ZOK směřuje k ochraně obchodní korporace, bude na ní aby se neplatnosti dle §586 NOZ.

²¹ DVOŘÁK, T. Komentář k Zákonu o obchodních korporacích, Wolters Kluwer.

²² Rozhodnutí bylo mimo jiné publikováno v časopisu *Obchodněprávní revue*, č. 10, 2015, s. 292,

korporace. Lze proto uzavřít, že takové jednání – odstoupení z funkce v nevhodné době – není stíženo absolutní neplatností právního jednání, ale jen neplatností relativní. Té se může obchodní korporace domáhat postupem podle § 596 odst. 2 ObčZ. (...) v posuzovaném případě došlo k dovolání se relativní neplatnosti doručením dovolání společnosti osobě odstupujícího jednatele (...) Tímto okamžikem také nastávají účinky dovolání se relativní neplatnosti tj. odstoupení z funkce jednatele se bude požadovat od počátku za neplatné.“ Vzhledem k povaze rejstříkového řízení se Vrchní soud bohužel nijak nevyjádřil k meritu věci, tj. zda k odstoupení skutečně došlo v nevhodnou dobu. Jako větší prohřešek však vnímám nedostatek argumentace u závěru o relativní neplatnosti. Vrchní soud se ani nepokusil dovést, zda takový důsledek smysl a účel zákona vyžaduje. Výše nastíněná argumentace odpůrců relativní neplatnosti tak nebyla tímto rozhodnutím vyvrácena. Důsledkem judikátu je tak spíše přidání váhy na, který byl mezi odbornou veřejností menšinový.

5. Závěr

Ve světle výše uvedeného lze uzavřít leda tak, že téma není uzavřené, a co více na otázky položené v úvodu tohoto příspěvku jednoznačná odpověď patrně neexistuje. Pojem „nevhodná doba“ je pojmem otevřeným a jasnější obrysy mu lze dát jen v kontextu konkrétní situace.²³ Odborná veřejnost sice již přišla s modelovými situacemi, nicméně ani tyto vodítka nelze aplikovat plošně a proti každému příkladu lze přinést jiný vedoucí k opačnému závěru.

Vzhledem k tomu, že také ustanovení § 580 NOZ nedává jasně definované kategorie jednání, které jsou relativně neplatná, nelze ani v otázce důsledků odstoupení v nevhodnou dobu jednoznačně uzavřít, zda je relativní neplatnost jedním z nich či nikoliv. I zde bude na soudech, aby v kulisách konkrétní situaci posoudili, co si ochrana obchodní korporace – tj. smysl a účel ustanovení 59 odst. 5 ZOK skutečně vyžaduje.

²³ S tímto se ztotožnil i Vrchní soud v rozhodnutí sp. zn. 7 Cmo 615/2014, ač sám takovou analýzu neprovedl.

6. Prameny

Odborná literatura:

JOSKOVÁ, L., Odstoupení z funkce v nevhodnou dobu, *Rekodifikace a Praxe*, 2015, č. 7-8, s. 52.

LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích*. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1264, str. 2171. ISBN 978-80-7478-537-5.

PELIKÁN, Martin, Otázky a odpovědi, *Rekodifikace a praxe*, č.6, 2014, s. 25.

RIEDLOVÁ, M., MICKOVÁ, M. Vybrané změna právní úpravy týkající se statutárních orgánů kapitálových společností od 1. 1. 2014, *Rekodifikační novinka* 6/2012 s. 7.

ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P.: *Zákon o obchodních korporacích*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-480-3.

Normativní právní akty:

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních korporacích

Zákon 513/1991 Sb. obchodní zákoník

Internetové zdroje:

SMOLKOVÁ, K., BAŽANTOVÁ, E. Péče řádného hospodáře a zákaz odstoupení z funkce člena orgánu obchodní korporace v době nevhodné, *epravo.cz*, Dostupné na:

<http://www.epravo.cz/top/clanky/pece-radneho-hospodare-a-zakaz-odstoupeni-z-funkce-clena-organu-obchodni-korporace-v-dobe-nevhodne-95318.html>.

Judikatura:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 2439/2000 ze dne 22.05.2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Cdo 1727/2014 ze dne 30. 10. 2014

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 Cmo 615/2014 ze dne 25. 8. 2015